

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Antonii Mariae Gratiani A Burgo S. Sepulchri Episcopi Amerini De Vita Joannis Francisci Commendoni Cardinalis Libri Quatuor

Graziani, Antonio Maria

Parisiis, 1669

In Librum Primum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9616

I
ANTONII MARIÆ
GRATIANI
DE VITA *Castigata ad M.S. Cod. Romanum.*
JOANNIS FRANCISCI
COMMENDONI
CARDINALIS
LIBER PRIMUS.

1678.

De Origine, Familia, & Parentibus ejus.

CAPUT PRIMUM.

ENS Commendona apud Bergo-
mum, nobilem Cisalpinæ Galliæ
urbem, honestæ in primis, ac ve-
tustæ originis habetur. Ipsi stir-
pem suam ad Germanos referunt.
Inde virum quemdam domi nobilem nomine

A

Dogaldum, patriâ profugum, Bergomum venisse, & hospitaliter primò à Bergomatibus habitum, mox etiam in civitatem, publicumque Consilium receptum translatis omnibus fortunis apud eos confedisse memorant. Post multos deinde annos, fortunæ proventu aucti, gentili amisso, cognomen ab dominatu oppidi Bergomatium agri, cui Commendono est nomen, accepere. Et hodie eorum quidam non alio cognomento, quàm Dominorum, utuntur, vocanturque. Potentia, ac divitiarum familia multa, nec pauca sunt argumenta. Præter Commendonum oppidum, Albinum quoque vicum in ditione habuere. Et Bergomatium Episcopatus, quod non liberalitatis solum, sed pietatis etiam documentum est, ab iis auctus, ac latifundiis donatus est, in quibus insignia Gentis lapidibus incisa, quo monumentum munificentia ad posterorum memoriam extat, in hodiernum diem manent. Joannes Galeatius Vicecomes Mediolanensium Dux, cujus tantæ fuere opes, ut ad Italia Regnum aspirasse dicatur, Bergomo in potestatem redacto, Commendonam gentem in primis afflixit, penitusque evertit, quia pertinacius pro Veneta Republica adversus Galeatii partes steterisset. Concinius tum familiae Princeps erat, quem patriâ, fortunisque pulsum Veneti benignè excepere, stipendia ei posterisque ejus, ac filiabus dotem de publico statuere, cujus rei in tabulariis Venetorum extant Senatusconsulta

*Parentesi inclusa
desunt in exemplari
in s.^{to} Romano.*

honorificis in Concinum, majorésque ejus scri-
 pra verbis, quos insignes viros magnis clientelis,
 & affinitatibus, magnis item opibus, & summa
 apud Montanos homines auctoritate præditos
 appellant; hisque omnibus ob eximiam in Vene-
 tam Rempublicam fidem, atque studium bello
 Mediolanensi spoliatos restantur. Ab hac com-
 muni familiæ ruina, pars in vicinis vrbibus, quas
 sibi quisque exilii sedes delegerat, mansere; pars
 Bergomum rediit, vbi hodie quoque inter ho-
 nestos, ac locupletes cives habentur. Ex his, qui
 solo patrio ejecti, reverti Bergomum neglexe-
 runt, proavus Joannis Francisci, cujus nos vitam
 scribere instituimus, Venetias se, resque suas
 transtulit, atque ibi vxore ductâ Josephum fi-
 lium reliquit, atque hic Antonium procreavit:
 Qui ingenuè à patre educatus vir evasit in Philo-
 sophiæ, ac Medicinæ studiis non mediocriter
 eruditus. Quam quidem ipse artem haud paulò
 liberaliùs, quàm pro more medicorum, exer-
 cuit, non pretium, sed doctrinæ ac benevolen-
 tiæ officii fructum ex ea petens; fuitque ob id
 magna in civitate gratia, qua inde Patriciæ no-
 bilissimæ virginis conjugium meruit: Quamquam
 id quidem non tam gratia affecutum tradunt,
 quàm quia vxoris frater, cùm ob sordes animi
 grandem jam natu virginem, & parentibus amif-
 sis, quintum, ac vigesimum transgressam annum
 domi in ancillaribus penè ministeriis nullâ æta-
 tis, aut dignitatis ejus curâ habere porro perge-

ac abest à Ms. Rem.

ret, atque eam locare pari, ne dotem adnumeraret, prorsus negligeret, ipsam sibi, ne in illa miseria senesceret, consuluisse, & Antonio, qui fortè ægram accersitu fratris, curabat, vltro nupsisse. Hoc igitur Antonius fortunæ suæ modo contentus honesto in otio consenuit. Atque hæc gens, & is pater Joanni Francisco fuit. Maternum autem genus splendidius, illustriusque. Mater Laura Barbatica summo Venetiis loco nata, per quam nobilissimas Patriciorum familias propinquâ affinitate Joannes Franciscus contingebat; Materna Avia Clara Bolania, cujus dote Barbaticorum ditata est Domus, in quam aureorum nummum supra 70000. intulisse dicitur. Proavus Marcus Antonius Barbaticus, cujus duo fratres natu majores, Marcus, & Augustinus, alius post alium Principes Reipublicæ sunt creati. Marcus modestiâ, atque innocentiam vitæ, & gloriâ ablati à paucis familiis, quæ se vetustate originis aliis præferebant, principatus, & ad numero plures penes quas hodie manet, translati celebris. Prudentiæ laude, & rebus gestis Augustinus major, clariorque, cujus Principis auctoritas in civitate tanta fuit, ut in potentiam verteret, majorem, quàm tutum communi libertati fore videretur, ni fides illi, & amor Reipublicæ sanctior, potiorque omni regno fuisset. Augustinus enim majestatem Regis sibi, quàm potestatem apud cives suos esse maluit. Quin eos moriens monuisse dicitur, ut ne posthac quicquam vni

cuiquam vni posthac *ms. Rom.*

tantum juris esse in Republica paterentur. Quod & Veneti secuti consilium sunt, circumcisâ, ac severis legibus coërcitâ Ducum potestate. Ex Laura Antonius quatuor liberos suscepit, Joannem Franciscum, qui natus est Venetiis anno 1524. xv. Kalend. Aprilis hora circiter sexta diei; Josephum, qui penè infans decessit, Clementiam, & Lucretiam. Hæc adultâ ætate aspernata nuptias Patavii in contubernio sacrarum Virginum, quo vsâ à primis annis fuerat, decessit anno 1564. quo tempore Joannes Franciscus legatione apud Polonos fungebatur. Clementia Venetiis nupsit Baldasari Caveo patricii generis juveni, quas nuptias, absente Joanne Francisco, Philippus Mocenigus is qui postea Archiepiscopus Cypri fuit, quicum Joannes Franciscus à condiscipulatu conjunctissimè vixerat, conciliavit. E Clementia tres nati filii: Joannes Franciscus, Antonius, & Laura. Hanc virginem viginti jam annos natam, cùm Commendonus jam Cardinalis homini nobilissimo Silvio Gonzagæ despondisset, ante nuptias pestilentia intercepta. Qua quidem pestilentia ipsi quoque parentes ejus, & Joannes Franciscus frater Patavii anno 1576. continuatis funeribus alius super alio interiëre. Quem casum, stragémque Domus suæ Commendonus sicuti summo cum dolore accepit, ita eximiâ animi constantiâ pertulit. Antonius natu minimus suis omnibus superstes fuit, atque hic postea à Commendono vnicus hæres relictus, & aliquot diti-

bus sacerdotiis auctus, vltimus stirpis fuit, cùm facris addictus prolem non propagarit.

De his quæ infanti acciderunt, ac de periculis ejus in navigando.

CAPUT II.

EDITUS primùm in lucem, cùm de more ab obstetrice lavaretur, ipso in alveolo sua sponte genibus stetisse, junctâsque in cælum manus tetendisse dicitur. Item quo die initiandus Christianis sacris, solemnique ritu sacratæ infusu aquæ abluendus erat, ad templum cùm deferretur, nebuloso admodùm cælo repentè è mediis nubibus emisso solis radio infans clarissimâ est luce perfusus. Quæ seu casu acciderint, sive quod sæpè evenisse constat, futuram pueri magnitudinem portenderint, constanter quidem tum de eo memorabantur. Vixdum quadrimus summum vitæ discrimen navigans adiit. Cùm mater è Clodia Venetias parvâ cymbâ tranaret, puer, nihil advertente matre ad latus navigii obrepfit, & manu aquam contingere adnitens in mare decidit, & cymba velo, secundâque aura ferebatur: exterrita ad filii casum præcipitatura se illa in vndas fuit, ni conantem, ac propè amentem excepissent famulæ. At puer admirabili audaciâ, & celeritate nautæ servatus est, qui cla-

vum regens, animadverso casu, relaxato subito fune, quo velum pandebatur, in mare profiluit, ac suscepto puero incolumem ad navigium, quod dejecto velo constiterat, nando retulit, matrique propemodum jam dolore exanimatæ restituit. Futura pueri dignitas fecit, ut non frustra tam evidenti Dei numine tanto periculo ereptus videretur. Nec ferè vnquam ille sine periculo navigavit. Romam petens, cum Clodiæ ut Ancanam trajiceret, conscendisset, fractâ per noctem ad Senogalliam navi, vadofum ejectus in littus, trecentos amplius passus nandi ignarus, vndantibus supra pectus fluctibus, confecit pedibus; atque ægrè per tenebras in siccum evasit, cum eorum aliqui, qui eodem navigio vehebantur, aquis obruti perierint. In Belgis Oceani finum transmissurum ab Amstelodamo cælo sereno, ac secundo provectum vento, tanta eadem nocte tempestas adorta est, ut obfusis vndique densissimis tenebris, cælo crebris, atque ingentibus tonitribus, fulgoribusque omnium mentes pavore perstringente, ac non vectoribus modò aliis, & comitibus ejus, sed ipsis etiam territis naviulario, nautisque, non longè abfuerit, quin magnitudine fluctuum navis hauriretur; sed salutis omnibus ipse tum vnus fuit. Nam cæteris horrore, nausæque jacentibus, animoque, & corpore abjectis, quorum in numero ipse fui, qui hæc postea scripsi, ille quamquam adèò solutus aër in imbrem erat, ut completurus navim vide-

retur, ad officiâque discurrentes in os incidens impediret, tamen nullâ territus re, vno adjuvante cubiculario ejus Dionysio Viterbio Patavino, qui solus expertus nauxæ fuit, ad omnia nautarum munia occurrens, eosque despondentes jam animum, nunc oratione, nunc vltro subeundo opera eorum confirmans navem servavit, cum sequenti die luce ortâ desævisset tempestas, & reddita mari tranquillitas esset. Ne fluminibus quidem vnquam sine adversis casibus navigavit. Vitandam omnem navigationem, mari, aquisque abstinendum, quòd fatale inde periculum immineret, prædicentes quosdam, & monentes amicos, risit semper, nec quoties res, atque oportunitas tulit, propterea committere se mari, navibusque est veritus.

De prima ejus institutione.

CAPUT III.

SUMMA Patris cura institutus est; nam penè infans specimina ingenii dederat, & ab Astrologis ingentia, atque summa portendi, talium haud incurioso Patri responsum erat. Vix decimum annum agens Latina carmina non scriptabat solùm, sed etiam de re proposita ex tempore edebat, eratque propterea in amoribus Principum civitatis, quorum amicitiam florebat
Pater,

Pater, vt multi ad ludum, vbi cum æqualibus instituebatur, ventitarent, quo pueri ingenium in ejus ætatis exercitationibus spectarent, cognoscerentque an famæ, quæ de eo inter aliorum parentes puerorum erat, responderet, nec alio ferè cohortandi, aut increpandi liberos loco vterentur, quàm vt ejus ad imitandum exemplum proponerent. Magister illi erat Bernardus Felicianus, vir quidem eruditus, ac diligens, sed quod fateri ipse, ac præ se ferre soleret, Commendoni ingenio, quàm suo majorem in civitate famam adeptus. Unde cum multi ad eum è Patritiis primorum filii ducerentur, ipse tamen vnus excellenti indole, atque acumine gloriaretur, eoque studiosius, & majori curâ omnibus doctrinis informabat, instituebátque, quas puerilis illa capere ætas potest. Ab hoc ad Antonium Ariam Hispanum nobilem Grammaticum se contulit, eodemque tempore Antonio quoque Eparcho ab Zacyntho Græcarum litterarum Doctore est vsus, & ipse puer ad omnem disciplinam cum mirè docilis, tum quod paucis admodum vsu venit, memoria summa ad ea, quæ doctus esset retinenda erat; nam à quibus celeriter res percipiuntur, iis etiam facilè solere excidere, & contrà qui laboriosè discunt, firmiùs omnia aiunt retinere; veluti impressa difficiliùs, quàm quæ modò illita sunt, delentur. Magnopere autem videbatur animus ejus teneri commemoratione insignium Virorum, qui per virtutem ad magnam aliquam gloriam, ho-

norémque pervenissent, eorúmque egregia facinora adeò cupidè audiebat, vt sæpè ab ore narrantium talia penderet, sæpè Patrem, Magistrúmque oraret, vt sibi de claro aliquo viro commemorarent: sive ea pueri natura, quod illi ætati accidere solet, curiosior fuit, sive animus ejus jam tum magnæ laudis spem affectans, narratione alienæ virtutis gestiebat. Quartum-decimum agens annum Patavium à patre discendi causâ est missus, vbi plures annos in optimis disciplinis magnâ ingenii gloriâ est versatus, captus primò Poëtarum suavitate, ita se Poëtices studiis, legendisque, ac scribendis carminibus dedit, vt inde vel præcipuam sibi famam comparaverit, tanto quidem majori immaturæ ætatis ejus admiratione, quanto non æqualibus modò suis in eo genere celeriter antecelleret, verùm etiam cum claris viris conferebatur, qui Poëtices laude præstare tum existimabantur. Philosophiam deinde aggressus doctissimos homines audivit, aviditate ingenti Philosophorum præcepta hauriens, maxime Platonis sapientiâ delectatus, propterea quòd illum diceret propiùs, quàm cæteros à Christianæ Philosophiæ institutis abesse. Multos ejus libros exercendi ingenii causâ è Græco in Latinum vertit, omnes ferè explicatione rerum, quæ obscuriores essent, illustravit. Hi postea commentarii ejus in manus nostras pervenerant, quos studiosè conservatos à nobis, cum fortè ipse multos post annos reperisset, conscidit, atque incendit,

sanè immerentes. Verùm dum his disciplinis adolescens cupidè animum imbuìt, & discendi dulcedine studiis nullâ valetudinis curâ vsque indulget, nullúmque sibi legendi, ac meditandi modum statuit, in periculosum, atque importunum incidit morbum oculorum, quo magnopere illi retardatus, ac pæne intercitus est omnis susceptæ laudis cursus. Ab succo nimio corporis vis magna sanguinis in oculos influens aciem obdlexerat, curatione adeò difficili, vt cum multa experto infeliciter omnia procederent, etiam ipsum quadriennium inclusus conclavi, atque impatiens lucis vim infesti humoris, neque exsiccare, neque aliò derivare vllis remediis præstantissimis adhibitis medicis valeret, desperatâ valetudine, de illa ipsa Terentiana domo ad Vallis prata, quam Patavii conductam inhabitabat, emenda, omnique deinceps vita ibi agenda cogitaverit. Tandem Joannis Baptistæ Montani Veronensis Medicorum tum longè principis consilio, cauterium sinistro in crure cum fecisset, sive id reperi- tum mali remedium, sive suâ sponte consumpta vis morbi esset, lumen ei est restitutum, ita integrâ acie, vt qui acutiùs, aut longiùs cerneret, qui celeriùs objecta oculis percurreret, fuerit postea nemo. Toto verò illo tempore, quo oculorum captus vsu in tenebris egit, quamquam omnis ejus fuerit studiorum ratio perturbata, non tamen ipse se defidiæ, aut languori dedit: Verùm aut dictandis carminibus, quâ re maximè adole-

scantis animus recreari videbatur, temporis ejus molestiam lenibat, aut legenti operam dabat, solatia mali inde petens, vnde contraxerat. Cùm maximè morbo vexaretur, patrem amisit octo & septuaginta annos natum, cùm esset ipse decem & novem annorum; cujus morte magnam fecit familiaris rei jacturam, quæ illi tota comminuta, ac dissipata est, cùm curare ipse res domesticas nec per ætatem, nec per valetudinem quiret, & Marcus Antonius Barbadicus avunculus ejus, qui tueri adolescentis rem debuit, homo effrenatæ avaritiæ etiam diripuit. Quæ tamen ipse damna haudquaquam quanti erant æstimavit, doctrinarum cupidine occupatus, & omnibus curis depellendo morbo intentus. Cùm convaluisset, consilio eorum quibus à patre fuerat commendatus, ad cognoscendum Jus Civile animum nequaquam libenter traduxit. Quo ipso in studio vt pares ab eadem celeritate ingenii progressus faceret, eoque magnopere lætarentur, quibus auctoribus eam doctrinæ viam ingressus erat, tamen Platonis, & Philosophorum consuetudinem vt abjiceret adduci cujusquam auctoritate non potuit; & animus jam tum gestiens enitendi, & navandi aliquid studio, in iis maximè virtutis præceptis constitit, quibus ad res gerendas, vitamque in hominum luce agitandam instituitur, frustra suscipi putans rerum abditarum scientiam, nisi ea ad hominum vsum, vtilitatèque comparetur. Eloquentiæ exercitationes omnes, sine qua ipsa

vix ratio satis tueri munus suum posse videtur, ingenti labore est persecutus, scriptitando, declamando, colloquendo. Nam & juvenis æqualis sui ob eadem factam capitis arcessiti causam Patavii apud Prætorem egit, tenuitque. Et cùm Patavinorum civitas Francisco Donato Reipublicæ principatu de more gratulatum misisset, orationem, quam Legati habuere, ipse composuit. Quo ex studio id sanè est adeptus, quod postea magno ei fructui, ac decori fuit, ut promptâ, & expeditâ dicendi facultate rem propositam seu patriâ, seu Latinâ oratione, vel continuatâ, & productâ, si res desideraret, ita explicare, ac peragere posset, ut cùm nihil conquirendis verbis, aut jungendis hæsitaret, quod plerisque accidere solet, genus orationis minimè inquinatum, ac barbarum, & certè, quod difficillimum est, æquabile, & vnde-
quaque sui simile teneret.

De profectioe ejus ad videndam urbem, & quo auctore eam suscepit.

C A P U T I V.

IACTIS per has maximè artes reliquæ vitæ fundamentis, motâque apud omnes magnâ sui expectatione ad vigesimum quintum ætatis annum pervenit, ut erecto ad res capessendas animo ita haud satis certus quam vitæ rationem se-

B iij

queretur. Erat Patavii Aloysius Cornelius insignis eâ tempestate senex ille, cujus in valetudine tuenda tanta cura, ac religio fuit, vt cum optimis, & ad concoquendum facillimis vteretur cibis, tamen apposita libra, vt quidque edendum bibendumque erat lancibus examinaret, & modum quem sibi ab intelligentia sui corporis ipse præstituerat, nihil excederet, vnde ei Sobrii cognomen accidit. Hunc colebant, observabantque fere Patavii quoscumque aut generis, aut ingenii præstantia nobilitaret; nam & splendidè ipse semper, atque honorificè vixit, & ejus domus, quam ad Antonii ædificaverat, propter hortos & ædificii elegantiam vulgò visebatur, & ducebantur homines non literatissimi illius quidem, sed moderati, & maximè acuti, & jucundi senis sermonibus. Itaque nullius frequentior Patavii domus erat; ipseque mirificâ in omnes humanitate, incredibiliter præclaris ingeniis delectabatur, iisque cum opus esset, omnibus suis studiis aderat. Commendonum senex adolescentem summè dilexit, in quo clarissima industriæ lumina elucebant. Cum igitur dubitantem quam potissimum vitæ viam insisteret, idque secum diu, multumque deliberantem Cornelius aggressus (senferat enim senex sollicitum adolescentis animum) hortari institit, vt se Romam conferret; in vna illa civitate virtuti cum omnia paterent, tot instructo naturæ, ac doctrinæ adjumentis celeriter aditum ad res magnas futurum: denique eum sibi vnum tan-

tæ industriæ curriculum videri. Id consilium ab amantissimo sui homine profectum, vt non aspernatus est adolescentis animus, ita accipere, ac de se statuere tanta præsertim de re non audebat, eo minùs, quòd cum vnus ipse Venetiis Commendonæ familiæ reliquus esset, interiturum cum eo, si sacerdos fieret, gentis quoque nomen erat; & paterni amici, conjunctique omnes Venetiis eum retinebant. Cum sæpe hac de re appellatus à Cornelio nihil statueret, rogare senex eum cœpit, vt saltem Romam ad visendam urbem, formamque Reipublicæ illius cognoscendam iret. Ad id quidem eo faciliùs perpulit, quòd is erat annus M. D. L. quo indicto à Julio III. Pontifice Maximo Jubileo, multi mortales, vel ab vltimis profecti terris Romam religionis causâ convenire solent; & urbis templa, & Divorum sepulcra, Petri maximè & Pauli ossa eodem condita tumulo venerari. Sub finem ejus anni Commendonus Romam venit, comitibus Hieronymo Renaldo, & Antonio Altano, quorum amicitia Patavii plurimùm utebatur. Quatuor admodum menses Romæ est commoratus. Reversus Patavium de Romanis rebus, deque tota ratione Romanæ aulæ, & quibus quisque initiis, & quasi ostiis ad eam accedere, per quas artes, ad quem finem spectare, & tendere deberet, ita disseruit cum Cornelio, vt senex exclamaret, aut hunc summum Romæ virum fore, aut se rerum omnium imperitissimum esse. Audivi ego aliquot post annos, cum adolescens Pa-

tavii literis operam darem, & Commendonus in magno honorum cursu, maximâque hominum spe, atque fama publicas legationes pro Romana re obiret, sæpe hæc commemorantem Cornelium, qui nullâ re magis gloriari videbatur, quàm quòd Commendono auctor Romanæ profectiois ipse fuisset. Singularis hujus viri extitit in Commendonum benevolentia, quam à pueritia ejus susceptam ad vltimum vitæ conservavit. Quam quidem vitam in tantum produxit, vt eo anno sit mortuus, quo Commendonus legatione apud Polonos fungens Cardinalis est creatus. Quo quidem anno cum ego ex Polonia rediens, quò cum illo eram profectus, Patavii recreandæ valetudinis causâ restitissimè, & Cornelium paucos antequam moreretur dies adiiissem, effusissimè senex mihi Commendoni Cardinalatum est gratulatus, ex quo tantam se lætitiâ cepisse aiebat, vt nihil meminerit sensisse in vita jucundius. Deinde quo die est mortuus, cum instare sibi vitæ finem præsentiret, deque ea re ita loqueretur, vt non de omnium maximè horribili, sed veluti de migratione quadam in aliam domum, sedens in lectulo, quo perangusto & parvo utebatur, & Veronica vxor adesset, anus ferè ejus æqualis, mihi magno profus, & integro vocis sono, causas, propter quas non invitus de vita discederet, commemoravit, ac longo pióque habito sermone, ad postremum hoc, inquit, vno minùs libenter migraturus è vita sum, quòd Commendonum videre

re

re antè nequiverim, eo insignem honore, cui à me tantò antè confiso ejus virtute, præstantique natura spe destinatus fuit. Atque hoc loco multa ei, & summa cùm esset auguratus, epistolam ad eum scripsit sua manu, qua certiozem mortis suæ instantis reddebat; hortabaturque eum, vt pergeret iisdem artibus, quibus virtutem suam in amplissimo gradu dignitatis collocasset, in dies magis de Christiana Republica, & Ecclesia Dei bene, ac fortiter mereri; temperantiam coleret virtutum omnium genitricem, qua & mentis acies acuitur, & valetudo, maximum in humanis rebus bonum, integra, vigensque conservatur. Hæc cùm scripsisset, & vix putare se bidui vitam superesse sibi diceret, nos discessimus. Ille paulò post abeuntem credo vitalem vim sentiens arcessi sacerdotes Jesuitas jussit, collocutusque cum iis de divinis rebus, cùm se antè Christianis sacris ritè procurasset, Crucifixi parvum simulacrum læva manu tenens, lætum se, ac bona spe fretum venire, simulacrum intuens proclamavit. Eo deinde posito, decorè sese in lectulo composuit, oculisque occlusis, tamquam obdormiturus leni efflatu animam egit, cùm vix horæ tres ab eo sermone, quem nobiscum habuerat, intercessissent. Nam ex illa victus moderatione, mente, sensibusque integris ad postremum vsque spiritum vixit, quem ad octavum & nonagesimum annum ætatis perduxit. Hæc pauca de Cornelio, viro ac sene clarissimo, libuit interscribere, quan-

do & memorabilis ipse vir fuit, & Commendonum in primis dilexisse est visus.

De primo ejus ad Rempublicam accessu, & de ratione quam primum in urbe habuit.

CAPUT V.

VISA Româ, perceptâque civitatis ejus formâ, nihil vltra dubitavit, quin sibi immigrandum in eam urbem statueret, eorum spretis consiliis, qui ad eum domi retinendum, & honorifica illi conjugia, & accessum in scribarum Collegia offerebant, in quæ nonnisi honesti de plebe homines, vetustæque in civitate originis, si modò patritio genere orti non sint, admittuntur. Honores enim, & publicæ procurationes, & jus suffragiorum Venetiis Patritio tantum patent: reliqui non in aliam Reipublicæ partem, quàm ministerii admittuntur. Sed Commendono major, atque elatior animus, naturæque erat, quàm vt se, aut in scribarum humilitatem demitteret, aut in ea civitate vivere sciret, in qua exors Reipublicæ, nec pari cum reliquis jure esset futurus. Nec magis alia res juvenem, vt Venetias, ac spem propagandæ familiæ relinqueret, compulisse creditur, quàm vt eò decederet, vbi nihil clausum sibi, nihil interdictum, nihil, quod, quominus virtute, atque industria niti posset, im-

pediret. Commodum hæc cogitantem senior propinquus ejus Ecclesiasticis beneficiis duobus in Patavino agro auxit, quorum ex vectigalibus ad trecenti numi aurei ad eum redibant, tantumdem ex patrimonii sui reliquiis capiebat, præter id quod in sororum dotem seposuerat. Hoc igitur fortunarum modo compositis domi rebus, Romam concessit anno M. D. LI. nec diu moratus, viam, qua sibi eundem esset, delegit. Plerique homines, qui Romam ad capeffendas res urbanas, quod quidem nemini, quantumvis longinquo, & alienigenæ non licet, quo potentis alicujus gratiâ, atque opibus adjuti facilius enitantur, in Principum, aut Cardinalium alicujus fidem conferre se consuevêre. Sed Commendonus, qui se ita alteri adjungerent ratus non suâ, sed alienâ fortunâ ferri, nemini vni se applicare, suus, non alienus Reipublicæ non partium ejus esse, statim ab initio decrevit; inque eo vsque ad ultimum vno vitæ, & consiliorum tenore permansit. Itaque nactus Romæ Nicolaum Pontium Venetorum Legatum, eum qui postea civitatis suæ Dux est creatus, per hunc Julio III. Pontifici Maximo commendatus in familiam ejus, Cubiculariorumque numerum, vt ascisceretur impetrat; qui tum ordo perhonorificus Romæ habebatur, neque in eum nisi magno cum delectu honoris causâ assumebantur probatissimi juvenes, & ingenii, & generis dignitate commendati. Hoc modo ille non tam in Julii familiam adscri-

omnes p. 5. Rom.

ptum se, quàm in jus civitatis, ac Reipublicæ receptum putavit. Nam Romana res, etsi vnius imperio habetur, tamen quia is eligitur liberis suffragiis, neque ob provecam ætatem diu rerum potitur, nec ejus ipsius vllum est in successore arbitrium, ac nemo spe, atque aditu honorum arceatur, inesse huic civitati, & aliæ species Reipublicæ videntur, vt cum vnus summam potestatem, summumque jus omnium rerum obtineat, nonnullæ tamen esse, & principum, & multitudinis opes videri possint. Itaque Commendonus gratiæ, amicitiiisque conjungendis animum intendit, magno judicio, delectuque, cujusque enim ante omnia mores spectavit, studiæque, quarum rerum similitudine maximè familiaritas, & benevolentia confirmatur. Dedit igitur operam, vt qui essent in vrbe viri literarum, & doctrinæ nomine clari, eos haberet amore, & consuetudine conjunctos; nec gratiam solùm inter illos, sed ingenii quoque famam celeriter est assecutus. Quorum præter cæteros familiariter vsus est Hannibale Caro, propter morum, & doctrinæ elegantiam, & suavitatem, Gulielmo Sirleto, qui ei postea collega in Cardinalatu fuit, vir cum innocentia summâ, tum memoriæ tantæ, vt cum omnes omnium artium libros, omnia scripta Græcorum ac Latinorum vetera, recentiaque infatigabili labore perlegisset, eorum non singulas modò sententias, sed verba quoque memoriter recenseret, cum bibliothecæ instar, vel de abstrusissimis re-

bus confuleretur. Quod nisi congestis in vnius notitiam tot rerum doctrinis ingenium impar fuisset, memorabiliorem virum ætas nostra non tulisset. Octavio præterea Pantagato, Jacobo Marmita, Basilio Zanchio, Paulo Manutio, Julio Pogiano, viris Romanæ eloquentiæ principibus, qui omnes cum eum ætate anteirent, tamen gravitate, modestiæque morum, & peracri in ipsis quoque doctrinæ studiis iudicio juvenis mirificè tenebantur. Nec minùs studiosè è sacerdotum societatibus, maximè Jesuitis, quorum (vt flagrantissima sunt omnium initia disciplinarum) longè tum sanctitas, atque auctoritas inter omnes eminebat, qui scientiâ divinarum rerum, & morum, ac religionis laudè commendarentur, amicitias coluit. Probatissimo cuique & prosperæ in civitate famæ diligi, carumque haberi appetens, quod sibi existimationi, atque laudi rebatur fore. Et quamquam amicos non numero, sed genere distinguebat, & doctorum hominum, ac proborum consuetudine maximè utebatur: tamen quamplurimos ex omni genere benevolentiam, atque officiis devinctos vti haberet, & quàm latissimè gratiam propagaret, operam dabat. Cæterùm è Cardinalium ordine ingentes viros, longèque inter omnes pietatis, & sapientiæ laudibus præstantes, colendos sibi, atque in vitæ, ac morum institutis imitandos suscepit. Horum observavit maximè Joannem Petrum Carafam, qui tum Collegii princeps erat, & Marcellum Cer-

vinum, & Reginaldum Polum Britannum. Quorum Marcellus Julio, ei ipsi deinceps Joannes Petrus in Pontificatu Maximo successere: & Polus nihil propius fuit, quàm vt Pontifex renunciaretur iis comitiis, quibus Julius ipse creatus est. Proximos his habuit Jacobum Puteum, Rodolphum Pium, Joannem Salviatum, Federicum Cæsium, quibus omnibus adeò probatus est juvenis senibus, vt omnes sui perstudiosos, suisque faventes rebus semper habuerit. Innocentium Montium, quem Julius non humilibus modò, ac sordidis, sed vix satis certis parentibus ortum, ac ne vllius quidem artis specimine commendatum, inopia prolis adoptari à fratre jusserat, atque in summum inde cooptato ordinem, summum gratiæ, atque rerum propè omnium arbitrium, prava, insanâque indulgentia permiserat, cùm vnum omnes appellarent, appeterent, ambirent, omnibus colerent officiis, Commendonus moribus originis suæ sordibus imbutis, non novâ fortunâ, atque amplitudine dignis viventem, nec propriè observavit vñquam, & penitus se domo ejus abstinuit: qui enim intelligeret quale cujusque sit ingenium ex eorum maxime moribus æstimari solere, in quorum quis amicitiam se contulisset, maluit famæ ex gravissimorum virorum familiaritate, quàm ambitioni ex vnius inconsulti, ac dissoluti juvenis gratia inservire.

Brevis transcursus rerum, & honorum ejus.

CAPUT VI.

PAULò pòst publicis rebus admotus est, atque honores velut impetu aggressus omnes contento propè cursu pervasit, & quod mirabilius, & vt nos senes longo vsu vrbicularum rerum peritos sæpe narrantes de eo audivimus, prorsus singulare fuit, non suis, non cuiusquam potentis opibus nixo, non petenti, ac sæpe recusanti, minimèque ambitionis causâ alienis moribus servienti, vltro omnia delata, atque ingesta sunt. Anni quatuordecim à primo adventu ejus in vrbem ad Cardinalatum intercessere, quibus numquam ferè vacuus à publico munere egit. Eodem quo Romam venit anno M. D. LI. Urbinum est missus: anno insequenti in Belgas, atque inde in Britanniam. Inde regressus in Lusitaniam est profectus, atque his itineribus Julii quinquennium est transactum. A Paulo IV. M. D. LV. scribendis epistolis ascitus, eodem anno Episcopus creatur; destinatus & Urbanus Prætor ab eodem Paulo, sed mox O-rator, sive, vt novo quamquam vsitato jam, ac trito Romæ vocabulo vtar, Nuntius ad Carolum Cæsarem commorandi causâ apud eum est missus, ad quem tamen bello inter ipsum, & Paulum exorto non pervenit. Reversus Romam ad concitandos ad bellum Principes Italiæ circummittitur,

atque iis aditis, Venetiis, vt in eamdem societatem armorum Senatam adduceret, manere est iussus, atque his quoque obeundis muneribus, quatuor ferme consumpti anni, & Pauli Pontificatus exactus est. A Pio IV. quo anno Pontifex Maximus est creatus, qui fuit M. D. LX. Nuntius item ad Ferdinandum Cæsarem, Principesque Germaniæ est ire iussus, qua in peregrinatione annum & dimidium fuit. Post reditum inde à Cardinalibus Concilii præsidibus ad eundem Ferdinandum Cæsarem remittitur, eoque celeriter confecto itinere, in Poloniam, vt Nuntius apud Sigismundum Augustum Regem, gentemque esset, protinus legatur. Sic Pii IV. anno item quinto, quo anno Pontifex moritur, absens Cardinalis est creatus. Anno inde M. D. LXVI. à Pio V. legatus ad Maximilianum Cæsarem Germaniæ conventum Augustæ agentem ire iubetur. Ac biennio post ad eum à præcipiti consilio tribuendi Austriæ populis jus Lutheraniæ hæresis revocandum est missus: alióque item biennio post ad eundem Cæsarem, & ad Regem Poloniæ de fœdere jungendo adversus Turcas novâ legatione est perfunctus. His itineribus, quibus omnes propè Christianas provincias, quæ in Europa sunt, peragravit, numquam æger fuit, viæ difficultates, laboresque etiam voluptati habuit; non eum æstus, non imbres, non immania Septentrionis frigora fatigarunt. Proposito hoc veluti cursu rerum ipsius singula nunc ordine enarrare pergemus.

De

De prædictionibus futura dignitatis ejus.

CAPUT VII.

IMPUBERIS adhuc, & adolescentis tanta opinio, atque expectatio fuit, ut passim prædicarent homines eum ad summam aliquam laudem perventurum. Cùm Romam venisset, statim eadem de illo orta spes. Hannibalem Carum, virum sanè optimum, & urbanarum rerum diuturno usu, atque observatione in primis peritum, adolescens ego sæpe audivi cùm diceret, duobus se æqualibus suis Nicolao ArdinghELLO, & Marcello Cervino primis diebus, quibus Romam venere, perspectâ eorum industriâ, Cardinalatum prædixisse, in neutro falsum se judicio esse; vtrumque enim per varias mandatorum munerum functiones, suâ virtute Paulo III. Pontifici Maximo probatâ in summum ordinem pervenisse; quorum Ardinghellus decesserat, Marcellus in maxima hominum fama, atque spe supremi honoris tum erat. Quem postea honorem haud ita multis interjectis mensibus mortuo Julio est adeptus. Commendonum tertium esse Carus aiebat, quem magnis gerendis rebus factum eidem amplitudini ab pari ingenii æstimatione, destinavit. Ei certè tantùm tribuit semper, ut nullius benevolentiam, atque amicitiam magis coluerit: illi fratris

D

filium in domesticorum munerum ministeria tradiderit, nec ullius fidei commendatam domum, suosque magis cupierit: cæterum comprobata eventu conjecturam suam, ut impensè, ita non diu lætatus est; iisdem enim diebus jam senex est mortuus, quibus Commendonus ad urbem Cardinalis venit anno 1566. Joannes Petrus Carafa Cardinalis, qui postea Paulus IV. est dictus, summæ vir gravitatis, & prudentiæ consuetudine juvenis mirè delectatus, sæpe inter suos parem eum omnibus honoribus, & brevi adepturum edixit, ipsúmque identidem accendens, hortabatur, ut pergeret ire quibus cœpisset itineribus, ad magna & summa perventurum. Idem cum non multò post Pontifex Maximus eum Episcopum faceret, ferrétque multis laudibus, adjecit:

Debile principium melior fortuna sequetur.

Sed hæc ex moribus ejus conjectabant homines: Illa ex interpretatione astrorum. Quo tempore est natus responsum patri à Mathematicis est, magnum virum fore, summúmque imperium ad eum perventurum. Romæ eadem seu verè, sive assentantes spei, quæ de illo erat, cecinère, & quidem constanter, nec multùm variante judicio omnes. At in Lusitania cum eò à Pontifice ad Regem missus venisset; inter eos, à quibus observari, adiri que officii causâ solebat, exul Hispanus nomine Maldonatus, studiosius eum quàm cæteri percoluit, homo Latinis, Græcisque litteris doctus, & in Astrorum scientia memoriæ ejus

facilè princeps. Is in longo sermone variè percunctando à Commendono elicit non diem modò , sed horam quoque ortus ejus. Tum positu cœli stellarumque notato , quo quæque in signo, quæve earum inter se conjunctiones , motûve , nascente illo fuissent , ad eum rediit manu ferens parvam schedam , quam Commendono tradidit. In ea Mathematicorum notis situs syderum , descriptioque dimensa , ac designata erat , & subscripta brevis epistola. Natalem à se horam multorum inspectam esse , quòque nati fato , quæve eventura iis ex astrorum observatione esse viderentur prædixisse : nullius ortum felicioribus signis conclusum animadvertisse. Pergeret porro , & quò Deus , & natura vocarent , sequeretur , imperium ei , ac principatum deberi illius Reipublicæ ad quamcumque se contulisset , suam propè jam ætatem exactam esse , neque ad illud tempus producere vitam posse , filio mandaturum , ut ei à se obfignatas litteras afferret , orare ut memor à quo tantò antè hæc sibi prædicta fuissent , tum aliquam filio gratiam referret , cum prædictionem suam secuta res confirmasset. Tempus quoque definire non est veritus alterum & sexagesimum ætatis annum , trigesimum tum agentis , in quem annum incidit mors Gregorii XII. Pontificis Maximi , cui ipse successor , & votis bonorum , & studiis Patrum destinabatur , nisi importuni morbi vis eum paucos ante dies , ut suo loco dicemus , præripuisset. Hunc Maldonatum satis constabat mul-

ta ab eadem scientia multis, quæ evenere, præ-
nunciasset. Ipse in exilium ierat, quòd cum Hi-
spaniæ civitates à Carolo V. defecissent, intercon-
citatores popularium, vnus omnium acerrimè in
illa versatus causa erat. Quamquam antè consu-
lentibus amicis adversum seditionis eventum, &
suam ipsius calamitatem prædixerat, testatus offi-
cium nihilominus sibi, atque fidem erga patriam
omnibus rebus antiquiorem fore, nec necessario
tempori suorum civium defuturum. Cùm exula-
rum in Lusitaniam venisset, Joannem Regem mo-
nuerat, vt maturaret Emanueli filio nuptias, ne-
gans eum adolescentiam evasurum, cuius dicto
& pater paruit, & filius intra vigesimum annum æ-
tatis extinctus fidem affirmavit. His conjectorum
dictis ad amplissimas opes Commendonus incitari
potuisset; sed ea ille haud ignarus vanitatis Mathe-
maticorum, & quæ ipsa portendunt astra, fallacissi-
mo ab iis sensu judicari, trahique plerumque quò
aut assentandi, aut obtrectandi libido rapit, per-
risum, jocumque accepit, nullam fati vim, omnia
cœlesti numine contineri, ac regi existimans, quæ-
que hominibus prospera, adversaque eveniant, ea
Dei nutu, atque potestate, à quo singula provi-
dentur, atque administrantur, non necessitate
vlla fieri naturæ aiebat.

*Quæ prima commendatio ejus ad Julium
Pontificem.*

CAPUT VIII.

HORTOS Julius extra Portam Flaminiam sumptu, atque opere sanè magno ædificabat, in eos nobilis, ac vetusti fontis aquam virginem duxerat. Antiqui operis statua eam virginis sopitæ somno, ac super urnam recumbentis effundebat. Hanc celebrari carminibus varii generis, prout spatia lapidum erant, quibus incidenda essent, & Julius jussit, & certatim non Romæ solùm, sed per Italiam quoque arrepta materia est decoris ingeniis. Commendonus summum illud studium suum, quo à pueritia fuerat incensus, deque animi ad eam rem impetu plurimùm remiserat; sed tum incitatus studio Pontificis, & contentione eruditissimorum hominum, & ipse epigrammata aliquot, & argumento, & intervallis apta composuit. Quæ cum Julius legisset, (& habebatur talium peracutus æstimator) non probavit modò, sed omnibus prælata insculpi protinus jussit. Vocato inde ad se Commendono variè percunctando juvenis animum exploravit, expenditque. Quo deinde dimisso ad adstantes conversus, Majorum, inquit, laudum semina huic juveni insunt, majúsque ingenium, quàm

D iij

vt condendis versiculis occupetur. Et Commendonus, sive quòd satis inde fructus, famæque partum sibi, eâque decorari adolescentiam, virum alia decere existimavit, sive gravioribus intentus studiis; nam Theologiam tum magnâ vi aggressus erat, totam rem prorsus abjecit, desinitque, nec postea per omnem vitam attigit amplius, quamquam & factos ab aliis versus legit libenter, & subtiliter æstimavit. Sed suorum adeò pœnituit, vt etiam ab amicis accuratè conquisitos, in quibus iusta aliquot volumina, & tragœdiæ, & comœdiæ erant, omnes incendit, non antea scribendis iis, quàm tum abolendis intentior. Cùm multa ab eo de studiis litterarum sciscitatus Julius, triennii operam cognoscendo Juri civili insumptam didicisset, collaudato instituto ejus reprehendit, quòd probari, & appellari Jurisconsultum neglexisset. Commendonus in id triginta dierum spatio impetrato Patavium excurrit, vt quo in loco eam hauserat scientiam, ibi potissimum ejus ab se ratio redderetur. Atque ab Hieronymo Torniello, cui antea Doctori operam dederat, deductus, vt assolet, laudatusque summâ Collegii approbatione Jurisconsultus appellatus, Romam ad diem commeatus rediit.

Quò primùm publicè missus sit.

CAPUT IX.

GRATUM Julio, & obsequium juvenis, & celeritas fuit: itaque nihil jam non rectè committi industriæ ejus putans, paucos post dies eum ad Guidubaldum Urbinatum Ducem misit Urbinum. Mittendi causa hæc fuit. Contendebant armis Cæsar, Gallique; & cùm Sena nobilis Etruriæ civitas fatigata Didaci Mendotii importuno, superbóque imperio, Hispanis ejectis Gallorum præsidium in oppidum accepisset, ad vindicandam, tuendámque eam magnâ vi bellum vtrimque parabatur: vtrique Guidubaldum, cujus erat ditio, vel ipsâ propinquitate bello opportuna, trahere in suas partes, militiámque propositis amplis stipendiis, optabant, Juliúmque Pontificem, cujus auctoritatem secuturus Guidubaldus videbatur, variè sollicitabant. Et Julius veritus, ne Guidubaldus cupiditate haberetur, atque in vtram ille sectam transfisset, sibi ab aliis imputaretur, eum retinere, sibi que militare volebat. Qui igitur eum ab studio factionum averteret, conducerétque Commendonum misit. Et quia eodem tempore à Cæsarís Legatis missum ab vrbe certum hominem ad transigendum cum Duce intellexerat, dare operam Commendonum jussit, vt diligentia & celeritate illum antecederet. Ex-

templò profectus, ac brevissimè confecto itinere mandata Pontificis Guidubaldo exposuit, planè jam ad accipiendas quas ei Cæsar conditiones offerebat inclinato, expectantique eum quo coram de omnibus rebus pacisceretur. Sed cùm Commendonus ei, & voluntatem Pontificis, & anceps, nec vllam in partem tutum consilium se, resque suas duorum præpotentium Regum dissidio, armisque miscendi ostendisset, & auctoritate Julii, & Commendoni sermone permotus, in potestate Pontificis futurum se respondit. Ita stipendio, pactisque conventis in Pontificis militiam est adscriptus, eique vrbs Præfectura tradita. His confectis cùm paulò post à Gallis, Cæsarianisque missi supervenissent, comiter atque hospitaliter ab Duce accepti Romam sine effectu rediere. Mandaverat præterea Commendono Julius, vt si locus ei daretur, Guidubaldi animum de sororis matrimonio exploraret, verùm ita vt nihil suis verbis cum illo ageret, æquum enim censebat priorem se de eo ab Duce appellari. Ea erat virgo per matrem Camertium Ducum hæres, cupiebátque Julius, vt Fabritio Montio fratris sui filio desponderetur. Commendonus cùm sublatis post cœnam mensis, longo ambitu variæ orationis, Guidubaldum in hunc sermonem de Pontificis affinitate traxisset, quàm multa commoda, quantasque ad omnia opportunitates ea res habitura esset, disseruit, suamque in id Duci operam, atque studium obtulit. Quod ille non aspernatus, postulavit à
Commen-

Commendono, vt suo nomine optare siquidem id, atque pervelle Julio diceret. His actis, eâdem nocte conscensis, & crebrò mutatis equis, Romam rediit, cùm Julius vixdum venisse eum Urbinum existimaret.

De profectioe ejus in Belgas.

C A P U T X.

DISSIDENTIBUS, vt dictum est, atrocibus inter se odiis Cæsare, atque Henrico Galliae Rege, ac exitiabili bello Christianam Rempublicam dilacerantibus, Julius, quod sui in primis officii erat, de componendis Regum controversiis, reducendisque in gratiam eorum animis, Hieronymum Dandinum paulo antè à se in amplissimum Collegium cooptatum, ac tam præcipuâ apud Pontificem gratiâ, atque auctoritate florentem, Legatum ad Cæsarem misit. Is Commendonum, cujus antè ingenium nonnullâ ejus consuetudine probatum, perspectumque habebat, secum ducere cupivit, impetravitque à Julio. Celeriter juvenis gravitate, & modestiâ morum, & omni officiorum humanitate cum cæteris carus, jucundusque, tum longè acceptissimus Legato haberi est cœptus, atque intimis quoque consiliis adhiberi: Itaque ad Cæsarem cùm venisset, & nunciata paulo post Edoardi Britannorum Regis mors esset, in Britanniam ab eo est missus: de

E

qua profectioe priusquam dicamus, causam paulo altiùs ab origine repetere operæpretium fuerit. Henricus Octavus cùm duodetriginta annos Catherinam Ferdinandi Regis Hispaniæ filiam, Caroli Cæsaris materteram in matrimonio habuisset, filiosque ex ea suscepisset, seu deflorescentis ætatis ejus, vergentisque ad senium pertractus, sive alterius amore ab illa alienatus, ad cupiditatem ejus repudiandæ impotenti animo incubuerat, effrenatæque libidini, quâ præceps ferebatur, causam prætexebat, quòd Catherina antè Arturo fratri suo nupta fuisset, qui quartumdecimum annum agens intactam puellam relinquens morbo decesserat; & virgo petentibus enixè Regibus patre, ac focero ex auctoritate Julii II. Pont. Max. tradita Henrico fuerat. Cùm Romæ, ut matrimonium, quod sibi non justum cum Catherina esse aiebat, dirimeretur, impetrare nequisset, amens cupiditate, ac scelere, spreto Pontifice Maximo, abjectoque religionis, & sacrorum respectu, omni divinarum, atque humanarum legum jure contempto, exacta thoro, & conjugio suo Catherina, Annam Bolenam, quam perditè deperibat, uxorem duxit, & à Pontificum Maximorum fide desciscens, penitus se, regnumque à Catholicæ Ecclesiæ corpore præscidit; eundemque se summum in suo regno sacrorum Antistitem appellavit. Quo factò veluti perrupto aggere omnis ille pravissimarum opinionum, hæresumque oceanus Angliam inundavit. Unde

tanti, ac tam sævi seditionis æstus, tot monstrorum species prodierunt, frustra obnitente, & acerbis suppliciis auctores coercente Henrico. Moriens inde Edoardum filium tertiam uxore susceptum successorem Regni reliquit, puerum indolis probæ, sed adeò à tutoribus, rectoribusque in sacrorum disciplina corruptum, ut vna illi religio fuerit veræ religionis fundamenta evertere, funditusque eruere. Verùm is seu morbo, seu fraude suorum intra XVII. ætatis annum extinctus, Regnum, exclusâ Mariâ sorore, Joannæ consobrinæ suæ filia testamento reliquit. Hanc Dudleus Nortumbriæ Dux summam sub Edoardo potentiam adeptus, nuntium sibi adsciverat, instrumentumque transferendi in domum suam Regni habebat; sed Maria, cognita fratris morte, haudquam segniter ad vindicandum jus suum exurrexerat, protractaque ingenti popularium favore, paucis diebus paternum Regnum recepit; & quod alterius Regni instar fuit, Nortumbrius ipse, & Joanna, & maritus Guilfordius in potestatem ejus venere. Nam Nortumbrius palam factâ morte Edoardi, quam ipse dum destinata disponit, triduum occultaverat, cum testamentum Principibus coram aperuisset, ex eoque Joannam nuntium Reginam nuncupasset, ac deductam in Londinensem arcem, ut mos genti, in possessione Regni locasset; nuntiis mox de Maria allatis, depromptâ Regiis thesauris pecuniâ, ac magnâ largitione militibus sibi, ut rebatur, firmatis, cele-

riter copias adversus Mariam eduxerat, ut antè eam opprimeret, quàm ad convalescendum spatium haberet. Sed tanta repente ad Mariam animorum facta inclinatio est, ut non destruerint modò Nortumbrium milites, sed custodiâ circumdatum Reginae tradiderint. Maria iusto, quamquam infelici Catherinæ, & Henrici matrimonio erat nata, ac primâ ætate, cùm frater eadem matre genitus intra infantiam mortem obiisset, non regio solùm cultu, regiisque opibus innutrita fuerat, sed vnicè dilecta parentibus, etiam in non dubiam spem Regni educata, nuptiæque ejus maximis Europæ Regibus sunt appetitæ. Quâ fortunâ adeò post repudiatam matrem, prolapsùmque ad flagitia, & scelera patrem decidit, ut ex auctoritate ejus, de sanctioris consilii sententia hæreditatis, ac successionis in paternum Regnum jure privata, ancillaribus ministeriis Henrici pellicibus famulari cogeretur. Nec post patris mortem honoratior apud Edoardum fratrem fuerat, abjecta, spretaque, ac procul Regia habita, magis divinâ ope, quàm cautione, & custodia sua Nortumbrii fraudes variè vitæ ejus infidiantis, vitaverat. Fuit enim innocentissima fœmina, & pari Catholicæ religionis constantiâ, & vitæ sanctitate, ut nihil adepta Regnum habuerit prius, quàm patris, fratrisque leges adversus jura sacrorum latas abrogare, ac pristinum pietatis cultum restituere, usque adeò in id intento studio, ut monenti Carolo Cæsari consilium ne ap-

properaret, neve tam immaturis rebus sese indicaret, responsum sanè memorabile reddiderit: Sed dum deserta, destitutaque in sua calamitate jaceret, non alterius spe, atque ope, quàm Dei sustentatam, ad Regnum inde provec̄tam fuisse: Itaque statutum sibi, cui salutem, & dignitatem deberet, ei non cunctanter, aut obscure, sed statim, ac propalam gratiam profiteri. Nec quia ob id crebræ eam seditiones, tumultusque quorundam, qui omnium rerum licentiæ, ac impunitati assueti, ac propè omni religione soluti ægrè sub jugum suave, ac salubre Christianæ disciplinæ redibant, exceperunt, destitit incepto; sed punitis fortiter auctoribus, ac multitudine ad sanitatem reductâ, eximia cum gloria & Regnum pacavit, & colendæ pietatis rationem constituit.

*De ejus in Britanniam adventu, & actis
ibi per eum.*

C A P U T X I.

VERùm, vt vnde transgressi paulùm seriem rerum, temporisque sumus, eò revertamur in continentem post nuncium extincti Edoardi nihil nisi itum ad arma ab Nortumbrio, & gentem Mariæ studere incertis rumoribus afferebatur. Nam ardente inter Gallos, & Cæsarem bello omnia plena suspicionum erant, omnia littora,

E iij

ne quis ignaris præfectis, aut trajiceret in insulam, aut inde appelleret, custodiebantur. Postremò etiam desertum à militibus Nortumbrium, & prosperæ Mariæ res nunciabantur. Hieronymus Dandinus Legatus, cùm Regni nobilissimi paulò antè vnus furore, atque amentia Regis à Catholica religione, & fide Pontificis Maximi avulsi salus ageretur, & Mariæ conatus aut adjuvandi à Pontifice, aut confirmandi esse viderentur, vehementer Britannicis nuntiis excubabat, qui ipsi cùm nec certi, & secundi tamen venirent, aliquem in Angliam virum industrium, intentumque, qui explorata, & certa omnia referret, mittere agitabat, cùm ei à Julio litteræ id ipsum iubentes redduntur. Nam Julius Edoardi morte acceptâ, Reginaldum Polum, qui tum ad lacum Benaci haud satis firmâ valetudine locorum salubritates sectabatur, mittere in Angliam decreverat, idque per litteras Polum docuerat. Cui cùm nihil properè agi, & certiora expectari placuisset, Dandinum de eo per celerem tabellarium monuerat. Tum ille Commendonum, quem gerendis rebus peracrem, cupidum navandæ operæ, & consilio promptum cognoverat, appellat, hortaturque, vt rem ejus ingenio, & solerti studio dignam suscipiat. Haud cunctanter Commendonus, quamquam magnæ, & in trajiciendo difficultates, & trajecto pericula proponerentur, operam proficitur. Collaudato juvene, rebûsque communicatis Legatus ei propria nulla mandata de-

dit, nisi vt diligenter omnia cognosceret, quæ
 agerentur, quique aditus, quæque spes recipien-
 di ejus Regni ostenderentur. Si locus cum Maria
 agendi daretur, eam ad sananda religionis vul-
 nera, suumque Deo reddendum cultum hortare-
 tur, Pontificisque ad id non solum studium, sed
 etiam opes polliceretur. Denique omnia pro fide
 sua, & prudentia gubernaret. Ille cum per infe-
 stissimos Romano nomini hostes, & tum licen-
 tiâ, & futuri metu efferatos iter esset, ne se cujus-^{quam}
 quæ crederet fidei, sine comite, aut seruo vlllo
 Bruxellis profectus Gravelingam vno die itinere
 confecto venit. Quo ex oppido commodissimus
 erat in Britanniam trajectus: ibi duos sibi corpo-
 ris ministros ignaros sui conduxit, vtrumque Gal-
 licæ, alterum etiam Anglicæ peritum linguæ. Cum
 his compositâ sibi causâ, quod avunculus merca-
 turam Londini fecisset, multaque negotia haud
 satis explicata decedens reliquisset, navem con-
 scendit, ac nequaquam secundâ tempestate tran-
 vectus in insulam, Londinum contendit, quò
 profectam Mariam, receptamque in itinere cog-
 noverat. Eò cum venisset, plena turbarum om-
 nia, feroces adhuc licentiâ hæreticos, conantés-
 que Mariam à pristina revocanda religione ab-
 terrere, & Reginam illam magis, quam Regni
 potentem invenit. Nam & ipse interfuit, cum
 ausus sacerdos in templo adversus novas concio-
 nari doctrinas, adeò iram insolentis jam talium
 multitudinis commovit (& genus est omne hæ-

Commendoni

reticorum audaciâ, & temeritate præceptis) vt non obstreperint modò dicenti, sed miles quidam è media concione nudatum pugionem in perseverantem orare conjecerit. Quo facinore Comendonus est admonitus quanto ipse in discrimine versaretur, si aut quis, aut à quo, aut quæ de causa venisset, rescirent. Nec tamen hoc metu, ac difficultate destitit; quin ad ipsam jam adire Reginam parabat, cùm fortè Joannes Lius nobilis Anglus ei occurrit, quem sub Edoardo ob religionem profugum in Italia familiariter noverat, nec parvis officiis devinctum habebat. Ac primò quidem perhumaniter amplexum offerenti ecquid eo tempore in Britannia quærenti, eadem avunculi negotia, pecuniâque sibi pluribus in nominibus relictam obtendere. Post vbi carum Reginae cum, atque inter intimos ministros, comperit, multâque amicè secum, ac fidenter ab illo de Republica, præsentique rerum statu, atque omnia pro pristina familiaritate, & benevolentia fieri satis antea, vel ex constantia avitæ pietatis probato, causam adventus sui aperit, celeritèrque ab eo ad Reginam deducitur. Quod tamen ipsum non sine difficultate fuit; omnia enim septa custodiis, omnes clausi aditus erant, ne quis externus cum Regina colloqui clam aliis posset: maximè Cæsar, & Pontifex suspecti habebantur; quorum cum altero de matrimonio senserant agi, alterum pollutæ religionis, bonorùmque à templis direptorum ultorem timebant. Reginam
Commen-

Commendonus ad pristinas sacrorum ceremonias, fidemque restituendam, Regnum Catholicæ Ecclesiæ reconciliandum, ac referendam hanc statim gratiam Deo, qui eam devictis sine vulnere, sine civili sanguine perduellibus, atque hostibus suis, potestatique ejus traditis, paterni Regni compotem fecisset, cum esset hortatus, atque omnes in id Pontificis Maximi facultates pollicitus, à Regina adventu ejus mirè lætata perbenignè est auditus; prolixè multa de se, deque fide, ac studio suo erga Pontificem Maximum, & Catholicam Ecclesiam professa, de ratione conficiendæ rei, consilioque suo cum eo communicavit, jussimque redire ad se dimisit; monitum prius etiam atque etiam, ut custodiam sui haberet, diligentissimèque caveret, ne, quid acturus venisset, à quoquam sentiretur, rebus enim tam turbidis periculum ejus præstare se vix posse. Interea pacandis rebus intendit, multitudinem armatorum, & quorum ægrè coerceri licentia poterat, qui Reginam in Regni possessionem reducere, adessèque initiis ejus etiam repugnante ipsa voluerant, in suam quemque domum dimisit, civitatemque illam turbam, & colluvione hominum exhausit, exoneravitque. Cum Cæsare matrimonio Philippi filii sui offerente, quo ipsa communitura sibi Regnum præpotentis, & propinqui Regis connubio videbatur, de fœderis, & affinitatis conditionibus occultè agebat, causamque Nortumbrii, quem in custodia habebat, cogno-

sci, perficique jufferat, ac in singulos dies magis convalescens, rerum, ac Regni potens efficiebatur. Commendono ad eam quoties vellet, atque opus esset, per eundem Lium adeundi facultas erat. Cùm & fœdus cum Cæsare, & nuptias cum filio pepigisset, nec tamen id palam esset, arcessi Commendonum jubet, ei tum mentem, consiliúmque suum omne patefecit, litterásque ei manu suâ scriptas ad Julium Pontificem perferendas dedit, quibus se, Regnúmque in fide, & auctoritate Pontificum Maximorum fore pro certo confirmans pollicebatur; addens de cæteris rebus mandata se Joanni Francisco Commendono dedisse, de ipso plura sciturum. Summa mandatorum fuerat, Reginam habito Britannia sanctiori Consilio, ex ejus auctoritate patris, fratrisque scita, jussaque de religionibus abrogaturam, statimque Legatos Romam, qui Pontifici Maximo debitum fidei, & obedientia officium persolverent, missuram: Interim postulare, vt Julius publicè Anglis ignosceret, ne cui assensisse Henrico, Edoardoque divinum sibi jus arrogantibus, descivissèque à majorum pietate, & Romanæ Ecclesiæ fide, fraudi, noxave esset; Reginaldum Polum Cardinalem cum summa potestate Legatum in Angliam mitteret, à quo hæc omnia ritè fierent, resque sacrae ad pristinae disciplinae normam per eum ordinarentur. Cum his mandatis extemplò proficisci parantem Regina biduum Londini retinuit, vt Nortumbrii damnationem, pœnám-

que præfens aspiceret. Is enim à Judicibus rerum capitalium majestatis damnatus fuerat, productusque in publicum capite pœnas luere est coactus, veniâ priùs filiis, nuruique ab clementi Regina impetratâ, cum ipse ejuratâ hæresi, cui non errore mentis, sed cupidine potentiæ adhæsisse se confitebatur, ad Catholicæ religionis fidem rediisset, Catholicisque sacris sese ritè procurasset.

De reditu ejus in urbem.

CAPUT XII.

SUPLICIO de Nortumbrio sumpto, Regina Commendonum cum litteris, & mandatis, vt suprâ ostendimus, dimisit, jussum eum fide omnia ad Pontificem perferre: nec præterea cum vlllo mortalium, præterquàm cum Polo communicare. Ille cum triduo incontinentem transmississet Bruxellis à Legato Romam dimittitur, quò per equos, qui dispositi ad celeritatem sunt, continuato die, noctuque itinere, nona, postquam à Legato discesserat die, pervenit, milliariis amplius mille propè incredibili cursu confectis. Quamquam diverterat ex itinere ad Polum, ac mandata ad eum Regina pertulerat, nunciaveratque Dandini verbis, vt profectionem suam tantisper differret, donec tranquillæ in Anglia res compositæque essent. Id Cæsarem magnopere eum rogare; nam Cæsar matrimonio Mariæ Re-

F ij

gnum Angliæ filii opibus, suisque adungere maximè cupiens, cum satis abhorre ab ea voluntate Anglorum animos intelligeret, intentâ curâ observabat, ne quid conatui suo impedimentum afferret. Et Polus ipsum esse in Anglia, qui Reginae maritum destinarent, intellexerat, ac ne ipsa quidem Regina initio eum aspernata dicebatur, quæ à Commendono quæsierat, an eum lege sacrorum, qua Polus adscriptus erat, Pontifex soluturus fuisset; erat enim Diaconus, cui ordini sæpe tributa legis venia est à Pontifice Maximo: sed postea Gallorum vim metuens, quos adversariis suis studuisse compererat, nec Anglis ipsis satis jam fidens, ad Philippum inclinavit. Ex eo Cæsar Polus ante peractas filii nuptias transire in Angliam volebat, non tam fidei ejus diffidens, quàm timens, ne adventu ejus territi hæretici ad res novas respicerent, studiâque ad Gallum verterent, ejusque adjuti viribus sua consilia disturberent. Romæ suspensa omnia, ac profectum modo in Britanniam Commendonum auditum erat, & Pontificem ingens cura, quis exitus rerum in Insula futurus esset, intentum, sollicitumque habebat. Itaque Commendonum non certas solum, sed perfectas res, & supra spem lætas afferentem tanto gaudio accepit, ut lectis Reginae litteris, quæque mandata ab ea, quæque gesta ad eam diem essent, totòque penitus illarum rerum statu percepto, cuncta ordine referente Commendono, tenere lacrymas nequiverit. Ac tu verò, inquit,

fili, non lætus modò Nuncius mihi, sed vnus minister præclari operis, atque effector extitisti, plûsque nobis tua præstitit industria, quàm nos ausi votis, & optatis, nedum spe concipere simus; arctéque complexus juvenem, ac multis præterea laudibus, vt dignum erat, profecutus, Deo summas gratias egit, quòd potissimùm in Pontificatu suo amissum nobile Regnum ad officium, fidémque Catholicæ Ecclesiæ redire voluisset. Sed tantum solus gaudium cùm non caperet, impatiensque moræ vellet extemplò suam felicitatem aliis impartiri, & Commendonum iuberet comparare sese, vt omnia sequenti die Senatui, quem ob id esset vocaturus, renunciaret, non est veritus ille admonere Pontificem Reginæ voluntatis, ne ea tum efferrentur, suæque in id obligatæ fidei. Quam ego verò, inquit, si per te liceat, pari religione, ac tua iussu apud Reginam sum executus præstitero. Admiratus constantiam juvenis Pontifex, quæque effanda, quæque reticenda essent cum eo constituit, seque ipsum ea Patribus expositurum ostendit. Verùm in Senatu recitatis Reginæ litteris, reliqua ipse, vt acceperat, enarrare orsus, medium sermonem, cui non satis, credo, moderari poterat, repente abruptit, ac vocari Commendonum, introductumque Patribus coram expromere quæ sibi pridie nunciaverat, iussit. Quemvis, vel exercitatissimum Patrum, & dicere, & audiri in eo loco assuetum tam subita res, nullo spatio ad meditandum dato, pertur-

turbasset, nedum juvenem, quem aspectus modò Pontificis, & confessus summorum virorum, & majestas illius loci conterrere, & confundere potuit, præsertim cùm Latinè (peregrina nunc nobis lingua, neque enim aliter licet eo loco verba facere) edisserenda illa essent. Commendone id fere in omni vita accidit, vt initio dicendi rubore quodam ingenuo perfunderetur, timidiúsque inciperet; sed vbi velut iter ingressus orationis erat, nemo illo solutior, liberiórque incessit, nam & sententiæ illi percrebræ, & verba apta rebus suppetebant. Tum quidem, vt semper, non timidè solùm, ac dubitanter, sed penè tremens est orsus, quod ei in modestiæ, ac verecundiæ laudem vertit. Nam sumens inde paulatim animum, eo ordine, eâ copiâ, & prudentiâ orationis cuncta vt acta, vt sibi à Regina mandata erant, exposuit, atque de toto statu Britanniæ disseruit, vt omnes Patres in admirationem sui verterit, atque vnus eorum illud ex Evangelio dictum vsurpans: *Quis putas, inquit, puer iste erit?* Ejus certè diei gloriâ satis creditur aditum illi, viamque ad reliquas res, honorésque, quos deinde cepit, gessitque, maximè munivisse. Nam & Pontifex perhonorificis est eum verbis profecutus, & singuli postea Patrum accersitum ad se domum juvenem complexi, & gratulati ei sunt, & prolixè studium, atque operam suam polliciti. Ante omnes Joanni Petro Carafæ Cardinali, qui in Britannia fuerat, ejúsque Insulæ magnam notitiam habebat, mi-

rè est ex eo conciliatus. Nec apud Patres solum, sed in vulgus quoque celebre esse inde nomen illius cœpit. Julius ex litteris Reginae, atque oratione Commendoni tridui supplicationes indixit, solemniâque sacra instituit, quibus ipse rem divinam fecit, ejusque nuncii lætitiâ omnibus rebus celebrari imperavit. Commendonum inde, quoties mentio rei incidisset, laudibus tulit, de mensa ad eum sæpe misit, magnoque in honore, ac pretio semper habuit. Quibus ille rebus nihilo elatior, cum ei ab omnibus magna gratulatio fieret, in sua se vitæ, morumque modestia diligentius etiam, quam antea continuit.

De profectioe ejus in Lusitaniam.

CAPUT XIII.

JOANNI Lusitaniæ Regi inter hæc Emanuel filius, quem vnicum Regni hæredem habebat, moritur. Eodémque die in afflictæ domus solatium Emanuelis conjux filium enixa est. Ad hunc igitur consolandum Regem ægrum animi ex tam acerba morte filii, gratulandumque alterius ortum, Julius Commendonum in Lusitaniam misit. Eò cum Galliam omnem ab Alpibus ad Pyrenæos, Hispaniamque item quanta in longitudinem patet, pedibus transgressus venisset, honorificè ac-

ceptus, comitèrque habitus à Rege est, cujus ipse cum morum, atque ingenii dexteritate, tum de Britannis rebus, quarum recens adhuc fama erat, curiosè multa exquirentem facundè alloquendo, magnam sibi gratiam conciliavit. Unde eum Rex etiam legere in militem, qui Christi appellantur, societatem voluit, in quam Principes gentis pro magno dignitatis ornamento optari à Regibus solebant. Quod cum ipse alienum vitæ suæ institutionis ferens recusasset, Joannes rubram ei crucem singulare societatis ejus insigne tradidit, potestatemque ei fecit, quem vellet, eo militiæ honore decorandi, dum ingenuis ortus parentibus, majoribusque esset, idque Legato suo Romæ solemniter rito probaretur: quem ipse honorem in nobilissimum juvenem amicum suum postea contulit. Discedens à Rege ad visendum inclytum religionis templum Divi Jacobi in Galitiam proficiscitur, prosequente eum Joanne omnibus humanitatis, & benevolentiae officiis. Nec aliâ re libentius Lusitanicam illam profectionem, munusque susceperat Commendonus, quàm quòd ei occasio videndi tot exteras provincias futura esset, Galliam enim, Hispaniamque diversis iens, rediensque itineribus perlustravit. Et fuit sanè videndi, cognoscendique res externas singulari studio. Nam & situs regionum, & opportunitates earum, quæ maria, quæ portus, quæ flumina, quibus quæque rebus abundaret, egeretque, qui hominum mores, quæ studia, quæ regendæ publicæ
rei

rei ratio, diligenter admodum inquirebat, eaque adeò tenaci memoriâ complectebatur omnia, vt barbara quoque nomina hominum, locorúmque retineret. Quæ res ei, cùm propè omnem inde Europam studio eodem, ac diligentiam peragrasset, magno vsui, atque laudi postea fuit. Ex Lusitania Romam cùm rediisset, Julius octavum & sexagesimum agens annum, postremum vitæ diem obiit, vir ingenuæ, ac liberalis naturæ, planèque probus, & innoxius, ac ne litterarum quidem, & industriæ expers, sed negligens rerum, & in Pontificatu adeò curas omnes, laboresque refugiens, vt abditus hortis, quos immani sumptu ædificabat, hilaritatibusque intentus suis, ne Senenses quidem, quos Cosmi Florentinorum Ducis, atque Hispanorum arma premebant, ad se urbem, agrum, suaque omnia in Romani Pontificis ditionem dedenda venientes audierit, quamquam & Galli, quorum ope illi defendebantur, huic ditioni annuerent, neque adversarentur Hispani. Iis temporibus ætatem degerat Julius, quibus gravitas, modestia, pudor pro tristitia, atque inertia ducebantur, cunctaque voluptas, & lætitia, & effusus in omnem iucunditatem animus habebat, nec aliàs Ecclesiastica disciplina solutior fuit. Beneficia & sacerdotia haud aliud, quàm alimenta luxuriæ haberi. Eorum plura, & quæ per leges non liceret capi: vt quidam tres Episcopatus vno tempore gesserint: passimque ea gratiæ, non meritis dari. Amictus sacerdotalis ad honorem,

& dignitatem institutus, omnibus sordere, sagulum, quàm toga magis placere. Neque liberiùs vivere, ac se prorsus hilaritati dedere. Denique conviviis, ludis, spectaculis indulgere, cum mulieribus discumbere, cum iisdem vnà vectari per urbem turpe, ne gravibus quidem, & honoratis viris habebatur: adeò licentia, & consuetudo mores, judiciáque corruerat. Hæc Julius eodem depravatus usu, & fecerat juvenis, & fieri se Pontifice facilè est passus, virtutis cultor magis, quàm vindex vitiorum. Sed Commendono sponte honestis, & priscis moribus insistenti tot inquinata corruptelis tempora in gloriam cessere, cuius etiam fructum secuta mox severior ætas attulit.

De Marcelli, & Pauli Pontificum Maximorum studio erga eum.

CAPUT XIV.

MARCELLUS Cervinus, qui secundus est appellatus, in Julii locum Pontifex creatur. Cujus tanta virtutis opinio fuit, tanta spes restituendi per eum antiquam disciplinam, pristinumque cultum, ac splendorem religionis, & Christianæ Reipublicæ, ut præclare actum cum illo videri possit, quòd intra vigesimum diem ostentatus terris, ereptusque fuerit. Neque enim erat mediocris sapientiæ, motæ de se tantæ expe-

stationi respondere. Et is quibus diebus Pontifex est renunciatus Commendonum vltro accitum inter familiares receperat. Et Joannes Petrus Carafa qui ei successit, cui Paulo IV. nomen est inditum, statim Pontificiis epistolis scribendis designavit. Cui muneri vnà cum illo Paulus insignes dignitate, & eruditione viros, partitis inter eos provinciis præposuit. Joannem Casam Archiepiscopum Beneventanum, Annibalem Borzutum Archiepiscopum Avenionensem, Antonium Ælium Episcopum Polensem, Angelum Massarellum item Episcopum, & Sylvestrum Aldobrandinum Jurisconsultum, ad quem postea ob excellentem industriam, atque fidem, aliorum senescente gratiâ, rerum propè omnium summa delata est. Paulus non solùm dignitate princeps amplissimi ordinis, sed sacrarum rerum doctrinâ, eloquentiâ, magnitudine animi, innocentiam morum, & totius vitæ sanctitate; & ad hæc ætatis quoque honore longè inter omnes Patres eminebat. Itaque ei Commendonus in Cardinalatu præcipuam observantiam, cultumque tribuerat. Et ipse senex adeò juvenis ingenio est delectatus, vt multas sæpe horas cum eo, legendo, differendoque nunc de privatis, nunc de publicis rebus perfamiliariter, jucundèque consumeret, eumque haud ferme alio, quàm filii nomine appellaret. Pontificalibus comitiis prælato Marcello, cui ipse quoque Paulus, etsi quinque & viginti annos natu minori suffragatus erat, omnes de il-

lo spes omnibus deciderant, concurrentibusque ad Marcellum cunctis, desertum, destitutumque ab omnibus, quibus antea coli, frequentarique solebat, Commendonus tum maxime assiduus cum illo, majori, quam antea studio affectari, deducere, observare, & ad omnia præsto esse. Itaque ergo creatus Pontifex, Commendonum ob modestiam adire ad eum differentem, vltro requisivit, habitationem in Palatio, sumptumque largè præberi iussit, Carolo, & Joanni fratris filiis commendavit verbis, & pluribus, & amantissimis, ac filium ipsum, quoties mandaturus ei aliquid esset, appellare perseveravit. Arcanis & rebus, & sermonibus inter intimos ministrorum admittens. Nullius denique operâ libentius uti, ac ne consuetudine quidem, ac domestica colloctione cujusquam æquè delectari est visus. Primis inde Pontificatus diebus, ignarum, non solum non petentem, Zacynthiorum Episcopum designavit, Venetorum Legato coram honorificâ oratione prosecutus. Abnuentem, seque imparem ferentem Pontifex osculatus admonuit honores pari pudore recusaret, ac peteret; quæ enim ei nullo ipsius ambitu, aut studio, sed vltro deferrentur ab eo, cui vis divinæ potestatis inesset, perinde accipienda, ac si manifesto Dei ipsius instinctu obvenirent. Cum Episcopatu Beneficium ei in Veronensi agro dedit, cujus annum vectigal erat quingentorum aureorum nummum.

De novo ejus itinere in Belgas.

CAPUT XV.

EX his rebus non dubia opinio inceserat homines, juvenem nullis, aut pecuniæ, aut voluptatum illecebris corruptum, & inquinatissimo sæculo vltro se majorum disciplinæ subjicientem, ætate, viribus, animo vigentem, & ab his artibus acceptum Pontifici ad Cardinalatum vsque proferri. Quam ille opinionem occulere per modestiam, atque adeò obruere ^{omnem} eam conabatur. Contrà quàm plerique faciunt, sanè ineptè, qui famâ, ac prædicatione sui haud minùs quàm ipsâ re efferuntur, monstrarique, ac celebrari spes suas gaudent, ac levi auditioni ipsi de se ante omnes credunt, vt quidam prædives, & maximè ambitiosus, cùm suum nomen inter eos ferri, quos sermo vulgi proximis Comitibus Cardinales destinabat, accepisset, ipsum dicitur appellasse Pontificem, magnum memorans totâ vrbe rumorem esse de constituta ejus voluntate cooptandi se in Cardinalium numerum, ac sibi id multos affirmasse. Cui subridens Pontifex, At isti, inquit, falsa narrant, nec tu iis vllam fidem habueris. Longè ab hac vanitate aberat Commendonus, nec tamen vitare invidiam potuit, quæ eò acrior erupit, quo minùs loci ad obtrectandum inveniebat. Verùm vt artificiosa, & callida malitia est,

G iij

quem crimine non possunt, laudibus eum suis oppugnare aggrediuntur, extollere ingenium, vim animi, corporisque, & in gerendis rebus studium, & industriam, & per speciem honoris amandandum, habendumque procul à Pontificis oculis curant, ita rati opportuniorem fraudi fore. Ad procurandam igitur Rempubicam apud Carolum V. Cæsarem, revocato inde Archiepiscopo Confanorum, qui ei muneri à Julio præpositus fuerat, destinatur. Sed quia eo tempore suspensum induciis bellum inter Cæsarem, & Gallos erat, Pontifex è Cardinalium Collegio Legatum ad Cæsarem creavit Scipionem Rebibam, eumque in Belgas proficisci, Cæsaremque cohortari ad pacem ex induciis firmandam, jussit; misso eadem de re Carolo Carafa Cardinale ad Henricum Galliarum Regem. Commendonus iter cum Rebiba suscepit. Jam è Mediolano per Helvetiorum fines in Belgas egressi erant, cum Mastricum ad Mosam flumen, oppidum ditionis Caroli intrantem Legatum festinus tabellarius ab Urbe missus assequitur, eique à Joanne Carafa Pontificis fratris filio litteras reddidit, quibus jura foederum à Cæsarianis violata, insidias Pontificis vitæ factas, bellumque exortum nunciabatur, ipseque, & Commendonus jubebantur, omisso itinere, quod instituerant, redire Romam, & incolumitati suæ, si possent, consulere; caveréque diligenter, ne in potestatem adversariorum venirent. Legatus eo nuncio vehementer perturbatus, quòd in me-

iii 2

dia Germania, atque in Cæsaris ipsius Regno deprehensus, quò, aut quà elabi posset, ignorabat, tradere se hosti, & quemcumque fors cogeret casum subire parabat. Sed Commendonus vbi ea accepit, confusum novitate tam subitæ rei Legati animum confirmat, docet quanti ad omnia interfit non intercipi eos, & publicas litteras, & publicarum rerum ministros in hostium venire potestatem, vt carcer, & reliqua captivitatis mala negligantur. Posse si consilium, celeritâque adhibeatur, antequam adventus ejus vulgaretur, aut nunciaretur Cæsari, aliquò inde evadi. Sibi videri, vt Cardinalis cultus, insigniâque Legati deponerentur, & mutatis vestibus, relictòque omni comitatu, cum paucis, atque expeditis extemplò se in Galliam proriperent. Hac approbatâ sententiâ Rebibâ regionum nescius, & consilii inops regendum se Commendono permittit. Deposito igitur sacerdotali ornatu, & familiarium sagis, palliisque assumptis, cum paucis oppido egrediuntur, dato mandato his, qui relinquerebantur, vt si quis de Legato quæsisset, adventare eum, & mox adfuturum responderetur. Commendonus ex consuetudine sua omnia percunctandi, & nota loca, nominâque locorum, & qui circa fines, quæ proxima Gallorum oppida, præsidiâque antè inquirendo compererat. Nemo enim eo percunctator curiosior fuit, minutis teneri, quàm quid præterire quod scitu dignum esset malebat. Ad ea ducibus agrestibus homi-

nibus, quos subinde parvâ mercede comparabant, per devia itinera incolumes prius pervenire, quàm de fuga eorum resciri ab adversariis potuerit; qua quidem in fuga longè maximum discrimen Commendonus ipse adivit, cùm in densissimis Arduennæ saltibus, prægressis reliquis solus ab via aberrasset, totam enim noctem per tenebras vagatus, ægrè posterâ luce ad socios, de salute ejus vehementer sollicitos, se recepit, atque per Eburonum, seu Leodiensium fines in Galliam, atque Lugdunum transgressi, inde cum Carolo Carafa ab Henrico redeunte, classe Gallicâ Romam omnes trajecere.

*Ad Venetos, & alios Italiae principes
mittitur.*

CAPUT XVI.

INTEREA Romæ Marco Antonio Columnæ Ascanii filio, quòd occultos domi suæ cœtus adversus Pontificem habuisset, dies est dicta, cùmque citatus non adesset, majestatis damnatus oppida, quæ intra Romanæ Ecclesiæ fines obtinebat, amisit. Hinc exortum inter Pontificem, & Cæsarem bellum, cùm Cæsar non opprimi Columnam suarum rerum interesse diceret, Paulus impediri se in suo jure iniquissimum censeret. Commendonus igitur reversus Romam initio hujusce

jusce belli, statim vix tridui quiete concessâ, ad
 Principes beneficiarios Romanæ Ecclesiæ conti-
 nendos in officio, ne quis auctoritate, & pollici-
 tationibus Cæsaris abductus de fide decederet,
 est missus. Quorum Hercules Ferrariensium Dux,
 etiam in societatem armorum venit, infestum-
 que bellum in circumpadani locis Cæsarianis fe-
 cit. Sed cum maximè omnium cuperet Pontifex
 Venetos sibi propter civitatis ejus opes, ac di-
 gnitatem adjungere, tantum Commendoni in-
 dustriæ, atque fidei tribuit, ut eum potissimum
 Venetias mittendum censuerit. Quod quidem
 Veneto civi ante ipsum contigit nemini, præter-
 quam vni Petro Bembo, viro ætatis ejus famâ
 eruditionis præstantissimo: quem Leo Pontifex
 ab simili causa Venetias ad Senatum misit. Eâ-
 que res Commendono haud mediocri apud cives
 suos gloriæ fuit, cum tantis de rebus vni com-
 missum munus, vnus Principis latus tegens, cæ-
 teris omnibus infra se positis conspiceretur. Quin
 etiam accidit, ut illis fortè diebus Antonius Tri-
 vultius Tolonensis Episcopus, vir apud Insabres
 claræ nobilitatis, qui tum pari Nuncii munere
 Venetiisungebatur, in Cardinalium Collegium
 à Paulo sit lectus: cujus honoris ornamenta ab
 Urbe ad eum missa, Commendonus illi ex autho-
 ritate Pontificis tradidit solemnibus in sacris, qui-
 bus Princeps, Senatúsque celebrandæ rei causâ
 intererant, Antonique ad genua accidentis ca-
 piti purpurei galeri insigne imposuit; quod cum

H

faceret, succlamatum à quibusdam est; Antoni hanc postmodum reddere operam Commendononemento. Ea enim ejus erat virtutis fama, ut passim summos illi honores homines augurarentur. Cæterum Commendonus usque fere ad exitum belli in ea civitate est retentus, ubi sæpe apud Venetos de iniquitate adversariorum, de injuriis, de insidiis Pontifici Maximo factis, de periculo in quo Romana res versaretur, ac de Hispanorum cupiditate Italiæ Regnum affectantium, gradumque sibi ex subactò Romano Pontifice, populisque ejus imperio parentibus ad reliqua, & ad ipsos Venetos struentium, copiosis, crebrisque orationibus disseruit. Et quamquam Venetorum civitas pacis, & otii studiis dedita armorum motus reformidet, Senatúsque exactæ senectutis Pontifici haud fidens, temerè in bellum adversus præpotentem Regem non esse sibi descendendum statueret, tamen ne cadere quidem rem Romanam, & crescere supra modum Hispanorum in Italia opes, non ad se magnopere pertinere existimabat. Commovebatúrque Commendoni oratione, affirmantis, nisi Veneti opem tulissent, suaque pro Italiæ salute, & pro Antistite sacrorum, & principe Christianæ Reipublicæ justa, & pia arma adversus gentis externæ, & nequaquam vanâ spe omnium libertati imminentis vim opposuissent, oppressum in tanta, tam repentini, nec opinati belli mole Pontificem Maximum, cui si victo jugum ab superbo hoste injectum fuisset,

id verò non turpe solum, ac deforme Venetis, qui confugientem ad eorum societatem Pontificem aspernati dicerentur: quod à pietate, & sapientia Senatus alienum esset, sed periculosum quoque, atque adeò exitio proximum fore. Hæc Commendonus cum apud Patres, tum apud amicos, & propinquos suos graviter, accuratèque differens, civitatem in magnam curam, metumque conjecerat, ne Hispani, gens imperii avida, imparatum aggressa Pontificem subigere, atque nullo inde pudore reliquarum civitatum libertati vim afferere. His anxii, cum neque tutum civitati suæ esse videretur pati in tantum jam propagari Hispanorum in Italia opes, ut omnium rerum vis, ac potestas ad eos perveniret, neque tamen temerè se dubio implicare bello vellent, in præsentia medium sequi consilium placuit. Reconciliatores pacis se ferentes Franciscum Frumentum scribam Reipublicæ cum litteris, & mandatis ad Albæ Ducem, qui pro Cæsare Italicis rebus cum imperio præerat, mittunt. Orant, ut vi, atque armis absistat, neque sacrosanctum Pontificem, quod invidiosum Hispanorum nomini, & à Cæsaris, Regisque filii pietate abhorrens esset, oppugnatum eat: posse de quibus dissiderent vtilius, salubriusque per communes amicos componi. In eandem sententiam litteras in Hispaniam ad Regem dedere. Videbantur & ad minas, denunciationesque belli, si preces non valuissent, impelli posse, tantus metus incesserat civitatem,

ne Pontifex inermis, & impar opprimeretur, pro-
tinúsque inde ipsi à victoribus peterentur. Sed
Carolus Carafa Cardinalis, vbi descendere ab
Alpibus Gallorum copias accepit, spe victoriæ per-
inde ac ipsâ victoriâ inflatus, ac tumens, Vene-
tias ipse excurrerat, Senatúmque vrgendo ad ca-
pessenda simul arma, atque infestæ gentis spiri-
tus infringendos, persequendósque communes
hostes, & Italiâ pellendos hortabatur. Ingentem
vim equitum, peditúmque invictæ juventutis è
Gallia adventare, & transgressas Alpes esse, Pon-
tificem ad vltionem sui inflammatum enixè in-
struere bellum, justúmque exercitum habiturum.
Accedere Ferrariensium Ducem opportunum dis-
tinendo circa Padum hosti; victoriam esse in
manibus, magnáque victoriæ præmia: Venirent
ipsi in partem, & augendi imperii occasionem
elabi sibi ne paterentur. Hæc Carafa elatè, ac
magnificè jaçtabat: Cæterum Senatúm, quem
metus ex periculo Pontificis ad curam rerum sua-
rum converterat, tantæ ostentatæ vires securum
sui magis, quàm alieni sollicitum reddiderunt.
Itaque accepto, cultóque omnibus honoribus Ca-
rolo, & speciosis responsis sine vlllo effectu dimis-
so, ipsi quietem egerunt.

Quomodo è Pauli gratia decidit.

CAPUT XVII.

CARAFa quamquam sensit hac jactatione virium laxatum ab se eum metum in Venetorum animis esse, quem Commendonus studiose intenderat, & quo vno trahi Senatus in causam posse videbatur, tamen errati sui invidiam in Commendonum ipsum vertit, quem occultè oderat dissimilitudine morum. Nam Commendonus arctiori amicitia ejus, vel vltro officiis invitatus abstinuit semper, horrens ingenium hominis mente malâ imbutum, ac perditum flagitiorum consuetudine. Unde obsequii jus obtinere apud eum, quàm gratiæ, & familiaritatis satius duxit. Ergo vitare arcanos aditus, temporâque, & publicarum rerum ministerium, non malorum conscientiam appetere. Si quando imprudens indecoris supervenisset, abire statim, tamquam per reverentiam, adversus eum. Venetiis solemnes post dapes, quibus Carafam Senatorum vnus acceperat, nobilium matronarum cœtum, saltationemque celebraturum, moris civitatis, quàm personæ suæ magis memorem, vnâ ingrediente, & in assentationem ejus hilarè, ac jucundè agente, rogatâ comitum turbâ, solus Commendonus reliquit, fictâ sibi discedendi causâ, veniâque impetratâ ab libente, sed occultè ira-

sciente, quòd exprobrari sibi quos ille respueret mores, rebatur. Haud ignotum id Commendono, cujus & audita vox inter suos scientem se, ac prudentem labi: sed honesti, decorique amor in juvenis animo ambitione validior erat. Offendebatur quoque Carafa, quòd cùm ipse numquam de Hispanis, Regéque eorum mentionem sine insectatione, & contumelia faceret, furorique ejus assentantes plerique assiduè probra ingererent, moderatiùs Commendonus ageret, & quamquam apud Senatum pro Pontificis causa acriter, tamen cum privatis nomen Cæsaris, Philippique modestè, nec sine honore vsurparet; sedare, quam intendere odia utilius ad omnia ratus. Carafa igitur Romam reversus frigidè rem actam à Commendono dicere, Hispanorum respectu, quibus occultè studeret. Nec apud Paulum cupidine vindictæ flagrantem atrocius vllum crimen. Itaque rediens Romam Commendonus ad pedis osculum admissus, brevi sermone, nec pro pristino amore comiter, atque amanter excipitur à Pontifice. Sensit ille ictum se Carafæ malevolentia, quam sponte motam multi spei ejus invidentes aluerant, atque incitarant. Sed & fore ita providerat, nec remedia quæsivit. Non ipse locum, tempùsque aptum alloquendi Pontificem, non per alium purgare se tentavit, tacitus, pacatùsque injuriam tulit. Mansit tamen sua illi integra dignitas, neque re, neque dicto minùs liberali est violatus. Non ædes in Palatio ademptæ, non vi-

ctus præberi desitus, ne aditu quidem, atque amicitia prohibitus, nisi quòd ipse ultro se rebus subduxit, idque Carafa satis habuit, virum infontem, & secundissimæ famæ, vltra insectari, aut non ausus, aut non visum. At reliqui ferme omnes, quicumque initio publicis negociis, consiliisque à Paulo admoti fuerant, gravius perculsi, Palatio alii ejecti, alii carceribus inclusi, in exilium alii pulsi, in quibus & ii fuere, qui maximè Commendono obrectaverant. Nam Carafa, vt solus omnium rerum potiretur, neminem vllò amicitia, aut gratia jure pollere apud Pontificem patiebatur, nisi qui ab ipso provecti ejus beneficium agnoscerent. Ita alium alia de causa omnes amovit, in locoque eorum clientes suos suffecit, homines, quibus nulla Reipublicæ, aut honesti cura, ipsaque in illum fide, non religione, sed utilitate, ac spe improbâ crescendi ex publicis malis stabant. Vacuus igitur Commendonus publicis muneribus, insperatumque eo tempore nactus otium, avidè studia sua repetiit, opusque antè inchoatum à se de jure Romani Imperii ad Germanos translato, de Pontificum Maximorum potestate, ac de publicorum Conciliorum vi pertextere, atque absolvere est adorsus. Ob id assiduos in Vaticana Bibliotheca vetustos, ac situ, & pulvere obsitos libros excutere, evolvere, totam scrutari, atque eruere antiquitatem, multa librarium, multa etiam suâ manu exscribens. Per hæc ipsum fermè annum utilibus, atque honestis stu-

-imod

diis cum transegiſſet, poſtremo bona cum Pontificis venia anno inſequenti M. D. LIX. ab Urbe Venetias diſceſſit, inde Zacynthum, ac Caphaleniam, quarum Inſularum Epicoſopus erat, tranſmiſſurus. Verum dum ibi tempeſtatem ad navigandum idoneam opperitur ad xv. Kal. Septembris Paulus IV. deceſſit, tertium quidem & octuageſimum agens annum, ſed ira, ac moerore magis, quam ſenio confectus, quod ſclerum Carafa, fratrumque, vt diu neſcius, ita ſerus ultor extitiſſet.

De Carafa, fratribusque Urbe pulſis.

CAPUT XVIII.

CARAFÆ Cardinali duo fratres erant, natus major Joannes Dux Paliani, minor Antonius Marchio Montibelli, vterque titulum per alterius injuriam adeptus. Diverſi vitiis, ſed omnes arrogantia, & ſocordia pariter odioſi, inviſique. Cæterum diſcordes inter ſe, obſidendis patrii auribus, ne quid quod ipſorum ſclera proderet, permanere ad eum poſſet, fraternali concordia, & fides ex mutuo metu. Uni Paulo ficta probitatis, & innocentia ſpeciem præferabant; apud alios certabant flagitiis. Ac falſus ſimulatione Paulus iis ſe abutendum permiferat, intentus ipſe jubendis novis legibus, queis projectam
homi-

hominum licentiam frenaret ; & domesticæ turpitudinis nescius aliorum ordinabat mores. Unde pari odio. & virtutes ejus , & vitia suorum habebantur. Quæ cùm omnem excessissent modum , extitit, qui miseretur Pontificis, alioquin egregii, & publicæ rei percipidi ; & in quo , præter asperius adversus repugnantes ingenium , vehementioremque naturam , nihil quod magnopere reprehendi posset , invenires , quando ille in tantam invidiam , atque offensionem hominum nullo suo merito adductus videretur. Is quicumque fuerit (nam & in occulto mansit , nec sciri ad rem magnopere pertinet) dicitur veniâ impetratâ , quod non hæc antea detulisset , vitam , mores , facinora trium fratrum , ac dedecora domus omnia aperuisse , addito , quantum inde ad bonos offensionis , quantum ad ipsum invidiæ , atque adversæ famæ redundaret. Artonitus ea audivit Pontifex , & vbi haud vana referre viso fides auctori fuit , ingenti dolore , atque impetu exarsit , cùm quid potissimum in eos statueret pudore simul , iraque confuso non satis succurreret , in præsentia misit , qui omnes , quicumque se aliquâ propinquitate contingeret , aditu , & conspectu suo prohiberet , & Senatum in sequentem diem , quia tum nox suberat , vocari iussit. Cùm ventum in Senatum est , gravi oratione prius de Patrum fide est conquestus , à quibus admonitum se oportuit eorum , quæ contra publicam rem , famamque , & existimationem suam fieri animadverterent.

Quamquam ignoscere se alienis dixit, quando à suis tam sceleratè deceptus, ac proditus fuerit. Trucibus inde verbis in eos invecus, Carasam Cardinalem legatione Bononiæ, atque omni publicâ administratione removit; Joanni militarem ducatum, atque imperium, quod ei totâ Romanæ Ecclesiæ ditioe erat, item Præfecturam classis ademit: Antonium suâ Burgi, & Palatii custodiâ privavit, atque ipsos, & præterea reliquos gentiles, atque affines suos, præter Alphonsum Cardinalem Antonii filium spectatæ modestiæ juvenem, ante noctem excedere vrbe, & assignata cujusque exilio in oppida abire imperavit; malum minatus, si quis aliquem eorum vllâ re juvisset. Professusque graviora meritos, adjecit viciscendi sui, ac dignas pœnas à fontibus repetendi palmam successori relinquere. Cùm multa in hanc sententiam atrocia plenus iræ, vultu, voce, oculis terribilis intonuisset, (& inerat ei dicendi summa vis, summâque facultas, & gravitas, & trux cùm ira efferbuisset, oculorum obtutus) adeò exterruit Senatum, vt magis nutu, vultuque mitiora Patres precari viderentur, quàm quifquam aggredi sermone auderet. Et Ranutium Farnesium Cardinalem clementi ingenio, liberalique naturâ, ac præstanti facundiâ juvenem, vnum lenire iram, regere reos, deprecari tam subitam damnationem, audiendisque, & copiam adeundi patris aures, diluendique quæ objicerentur, aut clementiam implorandi fratris filiis

non negandam differere orsum responso adeò sæ-
 vo pertulit , vt diceret , Si Paulus III. avus tuus , „
 Ranuti , eâdem severitate Petri Loysii filii sui fa- „
 cinora , morésque coërcuisset , non illum fœdum „
 in modum trucidatum , laceratúmque Placenti „
 ni è fenestris in viam publicam projecissent. Tum „
 verò ne hiscere quidem audente vlllo exilium Ca-
 rafæ , cæterísque indicitur , denunciaturque , nul-
 lam veniæ spem , nisi fortè in obsequio esse. Tum
 dilabentibus qui assiduè affectari , deducere , obser-
 vare consueverant , qui fere fortunæ auram , non
 amicitia jura sequuntur , Commendonus , (non-
 dum enim Româ discesserat) quamquam Flo- flo-
 rentium domo pridem abstinerat , tum labefa-
 ctos , pressósque omnibus officiis percoluit , ma-
 ximè Cardinalem , à quo etiam decorum nava-
 tæ fidei testimonium tulit : cùm enim eum Vi-
 tellius Cardinalis Palatio exeuntem solaretur , &
 vt fit , bonam habere spem juberet , Carafa ver-
 sus ad Commendonum , qui ponè sequebatur ,
 dextrâque in humerum ejus injectâ : Quid , in- „
 quit , Vitelli , non æquo animo adversa nostra fe- „
 ramus , quando sic tulit ? Quem si nos audisse- „
 mus , numquam hoc scopulo impacti tantam con- „
 tumeliam subire nunc necesse haberemus. Ita „
 Carafa Marinum exulatum abiit , cæteri item „
 quò quisque jussus erat. Pontifex ad hæc eorum
 acta permulta rescidit , quos ipsi publicis mune-
 ribus præposuerant , statim ejecit , tributa , one-
 ráque se incscio ab iis imposita populis sustulit.

Nec tamen grata hæc in vulgus erant, quia non tam ex beneficentia in alios, quàm ira in suos profecta interpretabantur. Et quamquam illos amotos rebus, punitosque gaudebant, tamen quisque quid sibi timendum esset, quando proximis tam implacabilis fuisset, reputabant. Quantum verò terroris ea severitas in omnes effuderit, id argumentum sit, quòd cum fortè ignara rei in Urbem venisset, eo ipso tempore Poliniani Marchionis vxor, Pontificis ipsius sororis filia, inventus nemo sit, qui eam domo reciperet, quæ ut venerat frequenti comitatu, imbre maximo, totam emensa urbem, ab singulis Principibus, cum quibus aliquod hospitii jus haberet, exclusa, ad publica diversoria descendit, sed ne ab iis quidem admessa, timentibus cunctis, ne quid contra voluntatem Pontificis facerent, post diuturnum ludibrium remota in Urbis parte ab caupone omnium ignaro, humili, ac sordido tecto madida, deformisque recipitur. Inde insequenti die primâ luce Neapolim abiit. Et Carafa Cardinalis cum ab ægritudine animi morbo quoque corporis graviter decumberet, medicosque accitum Romam misisset, nec ire ad eum, nec ea de re Pontificem appellare quisquam est ausus. Non omittam hoc loco exitum horum fratrum, qui documentum mortalibus esse possunt, quàm incertis casibus humanæ res versentur, & quàm instabili gradu illi nitantur, qui fixam terræ mentem cælo numquam erigunt. Hi satis amplâ do-

mi fortunâ orti, eâ mox per ruinam partium, quas secuti fuerant, dejecti, diu exules, atque egentes fuerunt, & Carolus vitam mercede militiæ sustentavit. Ad eam inde potentiam pervenerant, ut potiundi Neapolitani Regni spem animo concipere, atque aggredi potuerint, rerumque arbitri quatuor Romæ annos fuerint; tandem à patruo indelebili ignominia notâ Urbe expulsi, quandiu ille supervixit, exularunt. Postremò à Pio IV. qui post Paulum Pontificatum gessit, Carolus, & Joannes capti, damnatique, ac publici carnificis manu necati sunt.

FINIS LIBRI PRIMI.

